

Kasuba Róbert István

A törvénytelen gyermek jogállása: szabályozások a 20. század elején

„*Omnia mea mecum porto.*” – Mert mindenemet magammal viszem.

(Marcus Tullius Cicero: *Paradoxa stoicorum* ad M. Brutum, I.1.8.)

1. Bevezető gondolatok

A magyar történelem szinte minden szakaszában jelentős kérdés volt az, hogy a családban született gyermek a férj és a feleség nemi kapcsolatából származzék. Ezt a fontos kitételt képviseli a mai napig a kánonjog, és képviselte az 1950-es évekig a magyar állami jog is. Ez azt jelenti, hogy évszázadokon át csak

az a gyermek rendelkezett cselekvőképességgel, örökölhette apja rangját, nevét és vagyonát, aki törvényes volt, tehát a férj és a feleség érvényesen megkötött házasságából származott. A nem ilyen kapcsolatból származó gyermeket törvénytelennek tekintették, aki csak anyja nevét viselhette, és semmilyen jogi kapcsolatba nem kerülhetett biológiai apjával és annak családjával. A nemesi családokban nagyon fontos szempont volt, hogy a gyermek tiszta kapcsolatból születhessen, hiszen a név és a rang továbböröklésére csak az a gyermek volt jogosult, aki szüleinek törvényes gyermeke volt. Ez nem azt jelenti, hogy ezekben a családokban nem voltak jelen házasságon kívüli kapcsolatok, amelyekből esetlegesen gyermek is származott. A polgári családok életében is jelentős volt a családi vagyon öröklése szempontjából a név tisztaságának kérdése. A legtöbb törvénytelen gyermek olyan kapcsolatból született, ahol az anya (vagy esetleg az apa) hatalmi viszonyban állt az apával (esetleg az anyával). Ilyenek voltak a háztartási alkalmazottak, cselédek, gyári és mezőgazdasági munkásnők, de az is előfordulhatott, hogy egy munkáslegény csábította el a gazda lányát, vagy a jómódú polgárcsalád leányát.¹ A törvénytelen születés esetében előfordult az is, hogy az anya állami gondoskodásba adta gyermekét, hiszen egy gyerekkel nem lehetett ismét elmenni szolgálni vagy dolgozni. Az is megoldás lehetett, hogy az anyai nagyszülők nevelték a gyermeket, az anya pedig a tartásról gondoskodott munkájával.



Lelencek fogadása a londoni Foundling Hospitalban a 19. században³

Ezen kívül a törvénytelen gyermekek körében nagyobb volt a csecsemő- és gyermekhalandóság aránya az általában rosszabb gondozási, nevelési körülmények miatt, legalábbis Budapest tekintetében.² Tanulmányomban azt a kérdést szeretném megvizsgálni, hogy hogyan alakult a törvénytelen gyermek jogi sorsa az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) megalkotásától kezdődően 1946-ig, a kérdés végleges rendezéséig.

2. A törvénytelen gyermek

A magyar jog évszázadai alatt a házasság és a családi élet szabályozása a kánonjog hatáskörébe tartozott. Werbőczy *Hármaskönyve* is csak egyetlen alkalommal és elsősorban vagyoni kérdésben utal a gyermek törvényteleniségére az I. rész 108. cikkében, ahol a szabályozás szerint, amennyiben a házasságról kiderült, hogy egymásnak vérrokonai, akkor a házasságból született gyermek öröklési szempontból törvénytelen volt.⁴ Így nem örököltethet az apja után, illetve ezt a törvényteleniséget sem a pápa, sem az uralkodó rendelete nem törvényesíthette abban az esetben, ha a törvényesítés a törvényes fiúgyermek, vagy más törvényes örökösök jogsérelmét okozta volna, kivéve abban az esetben, ha az apa törvényes örökös nélkül halt meg, azaz az adománylevélben meghatározott örökös-hiány, magszakadás következett be:⁵ ekkor a vagyont az uralkodó örökölte, aki a birtokokkal szabadon rendelkezett, így azokat a törvénytelen gyermek számára is juttathatta.⁶

Az egyház életét kezdetben a helyi és részterületi zsinatok, 1563-tól kezdve a házasságjog tekintetében is a tridenti egyetemes zsinat kánonjai⁷ szabályozták. Igen későn került megalkotásra az első *Egyházi Törvénykönyv*, 1918-ban. A kánonjog azt a gyermeket tekintette törvényesnek, aki a szülőknek az egyház hivatalos képviselője előtt megkötött érvényes házasságából született, vagy a házasság megszűnésétől számított 300 napon belül született.⁸ Törvénytelen volt az a gyermek, aki házasságon kívüli viszonyból származott: ez a viszony lehetett természetes, amennyiben a szülők képesek lettek volna a házasságkötésre a fogantatás vagy a szülés előtt, és *spurius*⁹ akkor, ha a felek valamilyen bontó akadály fennállása miatt nem köthettek volna házasságot. Ilyen ok lehetett: ha a születendő gyermek házasságtörésből származott, azaz szüleinek egyike mással házasságban élt; ha a szülők egyike egyszerű, vagy ünnepélyes szerzetesi fogadalmat tett; illetve ha a szülők oldalági vérrokonságban, vagy oldalági sógorságban álltak, illetve ha a szülők egyenesági rokonai voltak egymásnak.¹⁰ A kánoni akadályok ilyen irányú rendszere általában feloldhatatlannak tekinthető, ám egyes esetekben lehetséges volt a gyermek törvényesítése, például a természetes törvénytelen gyermek esetében akkor, ha a szülők a gyermek születése után érvényes házasságot kötöttek, a gyermek törvényessé vált. A jelenlegi kánonjogi szabályok, a *Codex Iuris Canonici* 1986. évi revíziója után, a jogszabályszövegből kihagyták a törvénytelenül született gyermekekre vonatkozó fent említett korlátozásokat, és az anyakönyvekben sem történik már

utalás arra, hogy a gyermek kánonjogilag törvényes házasságból, vagy tisztán polgári házasságból, illetve élet társi kapcsolatból született-e.¹¹

2.1. A törvényteleniségnek a kánonjogban és a korabeli állami szabályozásokban fellelhető következményei

Az egyházi szabályok szerint a törvénytelen gyermek egyben jogi szempontból becstelennek tekintendő. Ez a becstelen állapot megfelel a római jogból ismert turpitudónak, amelynek keretében a római *praetor* a köztisztességre hivatkozva nyilváníthatott valakit becstelennek,¹² ami együtt járt azzal, hogy a becstelenné vált személy (*turpis persona*) nem viselhetett közhivatalt, és nem lehetett olyan jogi aktusok alanya, amelyek bizonyos megbízhatóságot feltételeztek. Az egyház ezt bővítette ki és alkalmazta a papságra való alkalmasság jogi feltételeinek megállapításánál, a törvénytelen gyermekekre mint hátrányt okozó személyi állapotot. Az 1918. évi *Codex Iuris Canonici* az alábbi szigorúbb szabályok alapján megtiltja azt, hogy a törvénytelen gyermek egyházi hivatalokba kerüljön:¹³

- Az illető személy nem vehető fel papnevelő intézetbe.¹⁴
- Ha a felvett papnövendékről utóbb derült ki a törvénytelen származású, akkor nem szentelhető fel.¹⁵
- Az illető személy nem nyerhetett hivatalt vagy javadalmat, különösen nem lehetett bíboros, püspök és szerzetesrendben magasabb előljáró.¹⁶

A magyar állami jogszabályokban csak néhány utalást találhatunk az 1850 és 1900 közötti időszakban a törvénytelen gyermek jogállásával kapcsolatban. Így például a gyermek vallásáról szóló 1894. évi XXXII. tc. 5. §-a rendelkezik arról, hogy a törvénytelen gyermek anyja vallását követi.¹⁷ Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. tc. 38. §-a rendezi azt, hogy a törvénytelen gyermek természetes apját csak akkor lehet a születési anyakönyvbe bejegyezni, ha a természetes apa a gyermeket elismeri, és ezt a kijelentését az anyakönyvvezető előtt személyesen teszi, vagy az elismerést közokiratba foglalja.¹⁸ Törvénytelen gyermeknek kellett tehát tekinteni az állami szabályok szerint azt, aki törvényes vagy vélt házasságban nem élő nőtől, vagy törvényes vagy vélt házasságban élő nőtől, de a fogantatás vélelmezési idején túl született.¹⁹ A törvényesen és a törvénytelenül született gyermek jogai között a 19. század végi, 20. század eleji szabályozás éles különbséget tett: a törvénytelen gyermekek nem részesülhettek a törvényes gyermekekkel azonos jogokban. A jogviszonyok különböző módon álltak fenn a törvénytelen gyermek és anyja, illetve a törvénytelen gyermek és biológiai apja között.

2. 2. A törvénytelen gyermek anyjának és biológiai apjának jogai

A törvénytelen gyermek anyja teljes rokonságával rokon kapcsolatban állt, biológiai apja rokonságával azonban nem. Így a törvénytelen gyermek felett a szülői felelősséget kizárólag az anya gyakorolta.²⁰ Ha az anya kiskorú volt, akkor a gyámhatóság gyámot rendelt.²¹ A biológiai apának lehetősége volt arra, hogy a gyermeket elismerje, és ezáltal például vallását megváltoztassa, ha a gyermek a 7. életévét még nem érte el.²² Az apa azonban az elismeréssel nem nyert apai hatalmat a gyermek felett. Az atyai hatalom a törvényes, törvényesített és az örökbefogadott gyermekek felett állt fenn. Az apa kizárólag az elismeréssel nem nyerhetett apai hatalmat a gyermek felett, mivel az csak két módon volt lehetséges: a törvénytelen gyermek anyjával kötött utólagos házassággal, kivéve akkor, ha a gyermek úgy született, hogy előzetesen a szülei házasságtörést is elkövettek,²³ illetve a királyi kegyelemmel törvényesített gyermek esetében is. Harmadik lehetőség az apai hatalom gyakorlására a törvénytelen gyermeknek a biológiai apja általi örökbefogadása volt, de természetesen örökbe fogadni ezen a körön kívülálló személyt is lehetett.²⁴ A római katolikus felekezethez tartozók számára rendelkezésre állt még a pápai törvényesítés is, amely a királyi törvényesítéshez hasonlóan kegyelemből történni lehetett.²⁵

2.3. A biológiai apa kötelezettségei

A biológiai apa – amennyiben az apaságot önként elismerte, vagy apasági kereset alapján apaságát a bíróság megállapította²⁶ – köteles volt törvénytelen gyermekéről gondoskodni, azonban az apa nem követelhetette azt, hogy az anya a gyermeket számára adja át, hogy a gondoskodást természetben valósíthassa meg. Tehát ez a fajta apai gondoskodás kizárólag anyagi természetű lehetett. Ez a rendelkezés logikailag is illeszkedő, hiszen amennyiben az apa, atyai hatalmát nem gyakorolhatta, hanem arra csak az anya volt kizárólagosan jogosult, akkor arra sem lehetett jogosultsága, hogy a gyermeket nevelje.²⁷ Az apa és az anya szülei és rokonai tartásra és a gyermek gondozására nem kötelezhetőek, mivel ők a törvénytelen gyermekkel ilyen jogviszonyban nem álltak.²⁸ A gyermek tartása kiterjedt a biológiai apa halála után az apa után öröklő törvényes örökösre is hagyatéki tartozásként, ugyanakkor a törvénytelen gyermek biológiai apja után nem örökölhettek.²⁹ Más személyek akkor lehettek kötelezettek a gyermektartásra, ha például: a bíróság megállapította ezek bűnrészeségét erőszakos nemi közömbösülésben (és ebből származott a gyermek); valamilyen vagyonnal járó kötelezettségeként volt köteles a gyermeket eltartani; vagy kártérítésre kötelezett (mint felelős munkaadó, vagy például a vasúttársaság, ahol a biológiai apát baleset érte, és ezért nem volt képes a gyermeket tartani). Ezek alapján azon alapon volt köteles a gyermeket tartani, hogy az elveszítette eltartóját.³⁰ A gyermek tartásdíját úgy kellett megállapítani, hogy az az anyja (társadalmi) állására és a biológiai apa vagyoni vi-

szonyaira tekintettel legyen. Érdekes a megkülönböztetésnek ilyen módja: az anya társadalmi állása azért lényeges, mert például egy megesett cselédlány, aki paraszti sorból származott, nem tarthatott igényt egy, a polgári társadalmi réteghez tartozó lány vagyoni igényeihez igazodó tartásra, hiszen az őt nem illette meg. Tehát a megélhetést a társadalmi osztályokhoz mérten kellett figyelembe venni, tekintve, hogy a gyermek is ahhoz a társadalmi osztályhoz tartozott, amelyhez az anya. A törvénytelen gyermek anyja meghatározhatta a gyermek életpályáját, amelynek szintén társadalmi állásához megfelelőnek kellett lennie, a biológiai apának ehhez is vagyoni viszonyai alapján volt kötelessége hozzájárulni.³¹ A biológiai apa arra nem volt kötelezhető, hogy a gyermek dajkáját és árvaházi ellátását finanszírozza, ám ha a tartást már a bíróság megítélte, az előtt hogy a gyermek dajkaságba vagy árvaházba került volna, akkor az így megítélt tartásdíjat erre a célra is fel lehetett használni.³² A törvénytelen gyermek élhetett az apa megállapítására irányuló bírósági kereset benyújtásával, bármely fajta törvénytelen kapcsolatból is származott, ám ezen kereset alapja csakis a vérségi kapcsolat, a nemzés ténye lehetett, tehát az apa vétkessége alapján nem volt kereset indítható.³³

2.4. A törvénytelen gyermek öröklési képességének kérdései

A törvénytelen gyermek esetében kizárólag az anya és az anyai rokonság kapcsán vetődött fel az öröklés lehetősége. Az anya hagyatékában a törvénytelen gyermek úgy örökölt, mint a törvényes gyermek, ha pedig több törvénytelen gyermeke is volt az anyának, akkor egyenlő arányban váltak örökösre. E rendelkezések kialakulása több lépcsőben történt, a magánjogi jogfejlődés fokozatosan jutott el a törvénytelen gyermek öröklése kialakításának állapotáig, amely alapvetően kúriai döntésekre alapult. 1848 előtt, a régi magyar magánjog alapján³⁴ a jogtudomány képviselői azon az állásponton voltak,³⁵ hogy a törvénytelen gyermek egyáltalán nem örökölhét az anyja után sem.³⁶ A 20. század elejére ez a gondolkodás megváltozott: a törvénytelen gyermek és az anya kölcsönös öröklési jogot nyert egymás hagyatékára. Ez kibővült azzal, hogy amennyiben az anyának törvényes gyermekei is voltak, akkor a törvénytelen nem örökölhettek. Később a Kúria döntéseivel megváltoztatta ezt a rendelkezést, és így a törvénytelen gyermek, a végakarattól elhalva anyja törvényes örököse lehetett akkor is, ha volt törvényes leszármazó.³⁷ A Kúria viszont arról is rendelkezett, hogy az anyai rokonai után nem illet meg törvényes öröklési jog a törvénytelen gyermeket.³⁸ Később a Kúria úgy döntött, hogy az anyjánál hamarabb elhunyt törvénytelen gyermek után maradó törvényes leszármazó lehet a nagyanyja örököse, tehát a törvénytelen gyermek öröklési joga átszáll leszármazóira mint képviseleti jog.³⁹ Legutolsó lépésként alakult ki a törvénytelen gyermek öröklési joga az anyai rokonság után, azzal, hogy a törvénytelen gyermek, anyja jogainak képviseletében jogosult az anyai rokonaitól való öröklésre, de azok is örökölhettek őtána.⁴⁰

Az apa és az apai rokonság után a törvénytelen gyermek törvényes örökös nem lehet, kizárólag végrendeletben juttatható neki bármely vagyonelem. Ez arra az esetre is igaz, ha az apa a gyermeket elismerte, mivel az egyszerű elismerés még nem törvényesíti a gyermeket.⁴¹ A törvénytelen gyermek törvényesítésével, annak jogerőre lépésének napjától tartozik bele az öröklési rokonlába, tehát az öröklés tekintetében megelőzik őt az ezen időpont előtt született törvényes gyermekek.⁴²

A királyi kegyelemmel történő törvényesítés esetében ugyan a joghatály kiterjed az apára, a törvényesített gyermekekre és annak leszármazóira, de az apa és az anya rokonnaira vonatkozóan nem, tehát tőlük a törvényesített gyermek és leszármazói nem örökölhettek.⁴³

Az örökbefogadással történő törvényesítés kapcsán néhány szigorúbb megkötés állt fenn, például az örökbefogadottnak az örökbefogadás előtt született gyermekei nem lehettek az apa örökösei, illetve az örökbefogadó sem örökölhet az örökbefogadott után.⁴⁴

3. Az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat családjogi rendelkezései a törvénytelen gyermekről

3.1. A törvénytelen gyermek jogállása rendezésének szükségességéről

A törvénytelen gyermek jogi helyzetének rendezése annál is inkább sürgetővé vált, mivel az anyakönyvek tanúsága szerint jelentős számú olyan gyermek született, akinek jogállása, törvénytelenége okán nem volt rendezett. Tanulmányomban csupán egy kisebb közösség keresztelési anyakönyveinek adatait felhasználva szeretném példázni azt, hogy a törvénytelen gyermek mint jogi probléma megoldása miért volt szükséges. Az adatokat a mezőhegyesi Szent György Plébánia Kereszteltek Anyakönyvéből, az 1928-tól 1945-ig terjedő időszakában történt keresztelesek feldolgozásával nyertem.

1928-ban a plébánián 264 gyermeket kereszteltek meg, ebből 14 volt törvénytelen származású, ez a megkereszteltek 5%-a. 1929-ben 206 keresztelő volt, ebből 13 gyermek törvénytelen származású, ez a keresztelesek 6%-a. 1930-ban 217 keresztelő történt, ebből 17 gyermek volt törvénytelen, ez a keresztelesek 7%-a. 1931-ben 178 keresztelő történt, ebből a számból 13 fő volt törvénytelen származású, ez a kereszteleseknek szintén 7%-a. 1932-ben 205 keresztelő volt, ebből 15 gyermek számított törvénytelennek, ami a keresztelesek 7%-a. 1933-ban 188 keresztelőre 10 törvénytelen születés esett, ami a keresztelesek 5%-át jelenti. 1934-ben 199 megkeresztelt gyermek közül 12 volt törvénytelen, ez a keresztelesek 6%-a. 1935-ben a keresztelesek száma 166 volt, ebből szintén 12 volt törvénytelen származású gyermek, ez a keresztelesek 7,2%-a. Az 1936-os esztendőben 162 gyermeket kereszteltek meg, amely számból 13 volt törvénytelen, ami 8%-ot jelent. 1937-ben 161 keresztelésre 11 törvénytelen születés esett, ami 6%-ot jelent, 1938-ban szintén 161 keresztelés volt, de csak 7 törvénytelen születésű gyermek, ami 4%-ot jelent. 1939-ben

149 keresztelésre 12 törvénytelen születés esett, ami szintén 8%. 1940-ben 185 keresztelésre 19 törvénytelen születés esett, amely a születések 10,2%-át jelenti. 1941-ben 161 keresztelés történt Mezőhegyesen, ebből összesen csak 6 volt törvénytelen származású gyermek, ez a születéseknek csak a 3%-a és a vizsgált időszakban a legalacsonyabb arányú törvénytelen születés. 1942-ben 175 keresztelő volt, és ebből 15 volt törvénytelen származású gyermek, ami az összlétszám 8,5%-át jelenti. 1943-ban 153 keresztelésre 13 törvénytelen születés esett, ami az összes keresztelés 8,4%-a. 1944-ben 163 keresztelést végeztek, ebből 11 volt törvénytelen származású gyermek, 1945-ben pedig 115 keresztelő volt, ebből 10 volt törvénytelen származású gyermek, ami az említett keresztelesek összlétszámát tekintve 6,7 és 8,6%-át jelenti.⁴⁵

A fenti adatok tükrében is látható, hogy átlagosan a megszületett és a katolikus egyházban megkeresztelt gyermekek csaknem 10%-a törvénytelen származású volt. Általában az anyák háztartási alkalmazottak, napszámosok, idénymunkások voltak, néhány esetben együtt is éltek a gyermek természetes apjával. Egyes esetekben az anyakönyv megjegyzés rovatában a „polgárilag törvényes” megjelölést találtam, ami azt jelenti, hogy a szülők csak polgári házasságban éltek, egyházit nem kötöttek. Csak egyetlen közösség adatait vettem számba, de feltételezhető, hogy más közösségekben is hasonló arányok jelentek meg, sőt a fővárosban feltehetőleg sokkal magasabb számarány lehetett. Természetesen ez a felsorolás nem mutat átfogó képet a mezőhegyesi születési viszonyokról, hiszen figyelembe kell venni azt, hogy református és evangélikus közösség is volt a községben, ahol szintén anyakönyvezhették a kereszteléskor a gyermek jogállását, ám ebből az ízelítőből is látható, hogy szükséges volt a törvénytelen gyermek jogi helyzetének megnyugtató jogszabályi rendezésére.

3.2. A Mtj. rendelkezései a törvénytelen gyermek jogállásáról

Az 1928-as magánjogi törvényjavaslat már nem használta a „törvénytelen” kifejezést, helyette a „házasságon kívüli gyermek” megnevezést alkalmazta, ami minőségi különbséget jelzett, hiszen a megnevezés változásával annak megbélyegző jellege is enyhült. A törvényjavaslat hangsúlyozni kívánta azt, hogy a gyermek nem felelős szülei tetteiért, és így igazságtalan és a társadalom szempontjából kedvezőtlen az ilyen gyermek elnevezésbeli megkülönböztetése. Ez az elnevezésbeli változás az 1914-es törvényjavaslatot még nem jellemezte, ott „törvénytelen” gyermekről beszélt a javaslat és az indokolása is.⁴⁶ Ugyanakkor a házasság gyöngítését eredményezte volna az, ha a házasságon kívüli gyermekeket, csupán csak a vérségi kapcsolat okán egyszerűen apja családjába tartozónak tekintette volna a jogrend. Tehát a törvényjavaslat tartózkodik ettől, attól függetlenül is, hogy az apa felelősségét kifejezetten elismertette.

Az Mtj. 245.§-a fenntartotta azt az előzetes rendelkezést, hogy a házasságon kívüli gyermek kifejezetten csak

anyjával és annak rokonaival kerül jogi viszonyba, e körben jogállása ugyanolyan, mint a törvényes gyermeké.⁴⁷ Az anyával való rokonság egyértelmősége mellett, a Mtj. koncepciója az volt, hogy a gyermeknek az anya rokonságából való kizárása méltánytalan és a társadalmi érdekekkel ellentétes lett volna.⁴⁸ Ehhez mérten a Mtj. a következő szabályozást adja a gyermek és az anya közötti kapcsolat viszonylatában: a házasságon kívüli gyermek az anya vezetéknevét viseli, amennyiben az anya férjénél van, az így született gyermek akkor is az anya vezetéknevét viseli, valamint a gyermek viselheti az anya férjének nevét is, amennyiben a férj a gyermeknek és anyjának beleegyezésével, közokiratban, az igazságügyi miniszter jóváhagyásával azt átruházza. A miniszter az átruházást csak a közérdekre hivatkozással tagadhatja meg. Emellett a gyermek feletti felügyeleti jogot teljes egészében az anya gyakorolta, ebbe bele kellett érteni a képviselést és a gyermek vagyona feletti rendelkezési jogot is. Ezek a rendelkezések tulajdonképpen hasonlóak voltak az addigi szabályozáshoz, hiszen ezek is minden jogot és felelősséget a biológiai apáról az anyára hártottak. A gyermek biológiai apjával kapcsolatban azonban sokkal részletesebb a szabályozás, ezzel együtt nagyobb felelősség is hárult a házasságon kívüli gyermek apjára.

3.3. A biológiai apa személye

A biológiai apának azt kellett tekinteni, akinek a gyermek anyjával a gyermek fogantatása időszakában nemi kapcsolata volt. E főszabály alól két kimentési lehetősége volt a biológiai apának: amennyiben a körülményekből világosan kiderült, hogy lehetetlen volt, hogy a gyermek a férfitől származott, vagy amennyiben az anya „feslett” életet élt.⁴⁹ A feslett életmód tulajdonképpen az üzletszerű kéjelgést jelentette, amely tekintetében két okból volt méltánytalan a férfival szemben az apaság elismerése: egyrészt a közfelfogás szerint az ilyen szolgálatokat igénybe vevő férfi joggal gondolkodhatott úgy, hogy „veszélytelen helyzetben”⁵⁰ van, másrészt pedig jogelvi szempontból méltánytalan helyzet állhatott volna elő abból, ha az apasági igény egy gyermek tekintetében több férfival szemben is érvényesíthető lett volna, azaz ha az anyának egyszerre több partnerrel szemben lehetett volna egyetemleges felelősséget megállapító keresetet indítani. Ilyen rendelkezést az 1914-es magánjogi törvényjavaslat szintén nem tartalmazott.⁵¹

A Mtj. alapján a biológiai apának lehetősége volt arra, hogy közokiratban⁵² a gyermeket magáénak ismerje el,⁵³ így pedig nem volt lehetősége arra hivatkozni, hogy az anyával a fogantatás időpontjában nem volt nemi kapcsolata.⁵⁴ Ez a közokirati megnyilvánulás együtt járhatott azal is, hogy a biológiai apa a gyermeket nevére vette, és esetlegesen atyja vagyonára vonatkozóan is a törvényes és kötelelés rész tekintetében.

A házasságon kívüli gyermek nem volt tagja biológiai apja családjának, azaz sem az apával sem annak rokonaival nem áll jogi kapcsolatban. Ezt az elvet a Mtj. egyes olvasatai a német polgári törvénykönyvből (*Bürgerliches*

Gesetzbuch – BGB)⁵⁵ vették át bár a magyar szerzők ennek a rendelkezésnek átvételét, a természetjogi gondolkodással ellentétesnek tekintették. A Mtj. második változata úgy fogalmazott, hogy a házasságon kívül született gyermeknek jogilag nincs apja; ő nemzójének csak hitelezője. Márkus Dezső például azzal indokolja az imént említett tételnek a jogi gondolkodással való ellentétét, hogy amennyiben ez a tétel igaz lehetne, akkor előfordulhatott volna olyan eset, hogy tudtán kívül valaki saját apjának házasságon kívüli gyermekét veszi feleségül, vagy meggyérjhez hozzá.⁵⁶ Ez az állás a vérfertőzésnek – egyébként büntetőjogi – kategóriájába is beleesett volna.

3.4. A házasságon kívüli gyermek tartása

A tartás kapcsán a szabályozás jelentősen bővült, főként annak időtartama tekintetében. A biológiai apa elsődlegesen a gyermek 16. életévének betöltéséig volt köteles tartásáról gondoskodni, ám nem saját, hanem az anya társadalmi állásához mérten. A 16. életévtől volt keresőképesnek tekinthető egy gyermek. Ahogyan az előzőekben is utaltam rá, az anya általában nem magas társadalmi rétegekből került ki, hanem a paraszti, cseléd és munkás rétegből, ehhez mérten, egy magasabb társadalmi rétegből származó biológiai apa csak csekélyebb tartásra volt kötelezve, mint a vele azonos társadalmi osztályba született törvényes gyermekei tekintetében. Amennyiben a gyermek az említett kor után sem volt képes magáról gondoskodni, a tartást ki lehetett terjeszteni a nagykorúság eléréseig – de csak addig –, mivel a jogi rokonság hiánya miatt a vélekedés alapján nem volt elvárható az apától, hogy ez után is gondoskodjon a gyermekről. Amennyiben az apa jövedelme kisebb volt, mint amekkora tartást az anya jogállása alapján a gyermeknek biztosítania kellett volna, akkor az anyának is kötelezettsége volt a gyermek tartásához hozzájárulnia, ugyancsak fennállt ez a kötelezettség az anyai rokonsággal szemben is, de csak a biológiai apa után.⁵⁷ Ennek célja az volt, hogy megakadályozza azt, hogy a gyermek két személytől, egymástól függetlenül is tartást követelhesen. A gyermek tartásával kapcsolatos szabályokat a 1914-es törvényjavaslat még szintén nem rendezte, így az 1928-as javaslatban ez is újdonságnak tekinthető.⁵⁸

A 16. életévét be nem töltött gyermek tartásáról sem ő, sem az anya nem mondhatott le, míg a 16. életévét betöltött gyermek esetében a tartás akkor már nem illette meg, ha saját hibájából esett el jövedelmétől, keresményétől.⁵⁹ Az eltartás sorrendjével kapcsolatban a Mtj. azt a megállapítást teszi, hogy a házasságon kívüli gyermek a tartásra a biológiai apa feleségével, elvált feleségével és törvényes gyermekeivel egy sorban jogosult, az apa más rokonát a házasságon kívüli gyermek megelőzi a tartásnál. A biológiai apa mentesült a tartás alól akkor, ha a gyermeket törvényes származása esetében sem lenne köteleltsége eltartani. A biológiai apa nem köteles, sőt számára nem megengedett az, hogy a házasságon kívüli gyermekét saját háztartásában nevelje, és részére a tartást természetben szolgáltatassa ki. Számára a tartást havonként előre és pénz-

ben kellett teljesíteni. A gyermek a tartást visszamenőleg is követelhetette.⁶⁰

A gyámhatóság jóváhagyása volt szükséges a gyermek és biológiai apja között a jövőbeli tartásra vonatkozó megállapodás megkötésére, és a tartásról való ingyenes lemondás semmis volt. A tartás folyósítására az apa örökösei is kötelezve voltak, mégpedig nemcsak azon gyermekek számára, akikkel szemben az apa már tartásra volt kötelezve, hanem azokkal is, akik az apa halála után váltak tartásra kötelezetté.⁶¹

A házasságon kívül született gyermek születésének bejelentésére az anyakönyvvezető kötelezett volt a gyámhatóságnál, aki gondoskodott az apai elismerő nyilatkozat közokiratba foglalásáról, ha azt az apa meg akarta tenni, vagy pedig bírósági útra terelte a kérdést, ha az elismerésre az apa nem volt hajlandó. Ha az apa elismerte gyermekét, akkor a gyámhatóság meghatározta a részére az apától történő szolgáltatások módját és mértékét, ellenkező esetben, ha az apa nem akart teljesíteni, akkor a gyermek bírósághoz fordulhatott.

3.5. A házasságon kívüli gyermek öröklése

Az öröklés szempontjából alapvető szabály volt az, hogy a házasságon kívüli gyermek biológiai apjának nem lehetett örököse, míg anyjának igen. A Mtj. annyiban változtatott ezen a jogi rendelkezésen és gyakorlaton, hogy speciális körülmények között engedte a törvényes öröklést az apa vagyonán a házasságon kívüli gyermeknek. Mégpedig akkor, ha az apa törvényes örökös hiányában halt meg, nem volt végrendeleti akaratnyilvánítás, és az állam lett volna a szükségszerű törvényes örökös, a házasságon kívüli gyermek az államot megelőzve törvényes örököse volt apja vagyonának.

Köteles részre a házasságon kívüli gyermek apja tekintetében nem volt jogosult. Visszautalhatók a *Tripartitum* rendelkezésére is, amely hasonló gondolkodással az uralgó mint szükségszerű törvényes örökös kegyére bízta azt, hogy magvaszakadt család esetében a törvénytelen gyermeket is örökössé tehetette.⁶²

3.6. A házasságon kívüli gyermek törvényesítéséről

A Mtj. két lehetőséget biztosít a házasságon kívüli gyermek törvényesítésére: az utólagos házasságkötést és a királyi kegyelmet. A házassággal történő törvényesítés értelmében a szülők utólagos házasságkötésével a gyermek születése időpontjára visszaható hatállyal törvényessé válik, és ezt a törvényességét akkor is megtartja, ha a szülők házassága utóbb érvénytelené vált, kivéve, ha a házasság egyenes ági vérokonság, testvéri viszony vagy korábban kötött házasság miatt semmissé lett, és erről a házasság megkötésekor mind a két házasulónak tudomása volt.⁶³

A törvénytelenül született gyermek utólagos házasságkötéssel történő törvényesítését a kánonjog tette lehetővé, és egészen az 1868. évi LIV. tc. hatálybalépéséig az ezzel

kapcsolatos bíráskodást is az egyházi bíróságok látták el. Az említett jogszabály a születés törvényessége feletti bíráskodást a polgári bíróság hatáskörébe utalta.⁶⁴

A magyar magánjogba lehetőségként a kánonjogból került be az utólagos házassággal történő törvényesítés. A törvényesítésnek ez a módja egyébként az osztrák polgári törvénykönyvben (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* – ABGB) is megtalálható volt.⁶⁵ A szülők kötelezettsége volt az, hogy az anyakönyvbe a törvényesítés feljegyzésre kerüljön. Amennyiben a gyermek a házasságkötés előtt meghalt, annak leszármazóira is kihatott a házasság törvényesítő ereje.⁶⁶

A királyi kegyelem a gyermeket kérelemre törvényesítette. Ez a lehetőség is megjelent az ABGB-ben.⁶⁷ A törvényesítést csak a biológiai apa kérhette, és a kérelemben a gyermeket magáénak kellett elismernie. Az apa halála után csak akkor lehetett ilyen módon törvényesítését kérni a gyermeknek, ha az apa a gyermeket végrendeletben a magáénak ismerte el. Ebben az esetben a törvényesítést a gyermeknek kellett kérelmeznie, és azt az sem gátolta meg, ha az eljárás megkezdése előtt vagy alatt a gyermek elhunyt, viszont a gyermek halála esetén csak akkor lehetett kérelmezni, ha a gyermeknek leszármazói is voltak. Egyetlen esetben nem lehetett kérelmezni az ilyen törvényesítést: ha a szülők egyenes ági vérokonsága vagy testvéri viszonya miatt a házasságot egyébként sem köthették volna meg érvényesen.

A törvényesítés hatálya a királyi elhatározás dátumával kezdődött, és kihatott a gyermek leszármazóira, de nem volt kihatással a biológiai apa rokonságára, kivéve a házasságon kívüli gyermeknek anyjától származó testvérét. A törvényesítéssel az apai hatalom feléledt, de az anya számára továbbra is biztosítani kellett a gyermekével való rendszeres kapcsolattartást.⁶⁸

Ezen kívül lehetőség volt még a törvénytelen gyermek örökbefogadással történő törvényesítésére is, amelynek szabályait az Mtj. nem tartalmazta, azt az igazságügy-miniszter korábbi, 1884-ben, 3546. szám alatt, „a kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárás tárgyában” kibocsájtott körrendelete szabályozta. A szabályokat csak röviden ismertetem: kiskorú örökbefogadására csak annak törvényes képviselőjével kötött szerződés útján volt lehetséges, ez a törvénytelen gyermek tekintetében az anya volt. Ha az anya kiskorú volt, akkor helyette gyámja hozta meg a döntést.⁶⁹

4. A házasságon kívüli gyermek jogállásának végleges rendezése az 1946. évi XXIX. törvény által

„*Cum liberi dicantur illegitimi lege positiva, per eandem legem legitimari possunt*” – azaz: „Amely törvény által a gyermekek törvénytelennek minősülnek, ugyanazon törvény legitimé is teheti őket” – írta Aquinói Szent Tamás a *Summa Theologiae* című művében.⁷⁰ Ezt a lépést teszi meg az 1946. évi XXXIX. törvény, amikor rendezzi a házasságon kívül született gyermekek helyzetét. A törvény

indokolása szerint e jogszabály célja a következő volt: a házasságon kívül született gyermekek helyzetének javítása, az anya erkölcsi megítélésének javítása, a gyermek erkölcsi megítélésének javítása és a megkülönböztetés megszüntetése. Ennek érdekében véglegesen megszüntette a házasságon kívül született gyermek „törvénytelen” megnevezését, ezen kívül megszüntette az ilyen jellegű kategorizálását is a gyermekeknek, illetve megállapítja, hogy az ilyen megkülönböztetés a társadalom egészére nézve is káros, és szükségtelen.

A törvény a következő szabályozást adja: az 1. § kinyilvánítja, hogy a törvény erejénél fogva a házasságból és a házasságon kívül született gyermekek közötti bármiféle megkülönböztetés megszűnik.⁷¹ Nizsalovszky Endre ezt úgy fogalmazta meg, hogy bár a házasságon kívüli nemzés hibában szenved, ezért sohasem válhat törvényessé, de ez nem vonatkozik a gyermekekre, aki ilyen hibában nem szenved.⁷²

A jogszabály meghatározza a vélelmezett fogamzási idő szabályát, amikor azt a születéstől számított 182. és 300. nap közé teszi. Ezért házasságon kívüli gyermeknek azt a gyermeket kell tekinteni, akinek az anyja a születéstől visszafelé számított 300 napon belül házassági életközösségben nem állt senkivel, vagy akit jogerős bírói ítélet házasságon kívül születettnek nyilvánított. A fogantatás vélelmezett időpontját a törvény a bírói gyakorlaton keresztül alakította ki, de a korábbi vagy későbbi fogantatás bizonyítását megengedi.⁷³

A törvény a továbbiakban azt is konkrétan határozta meg, hogy kit is kell házasságon kívül születettnek tekinteni: továbbra is fenntartotta az anya házasságán fennálló apasági vélelmet, amely a római jogból a kánonjogba és onnan a magyar joggyakorlatba került át.⁷⁴ A törvény indokolása kitért arra is, hogy amennyiben a szülők olyan kapcsolatban álltak is a házasságkötéskor, amely megtörténtével bűncselekményt követtek el – vérfertőzés, kettős házasság – a gyermek szempontjából ezek a tények nem mérlegelendők, így ebből a szempontból sem lehet megkülönböztetni a gyermekeket.⁷⁵

A gyermek atyjával kapcsolatban is jelentős változásokat eszközölt a jogszabály. Egyrészt meghatározza azt, hogy kit kell a házasságon kívül született gyermek apjának tekinteni: az a férfi, aki a gyermeket teljes hatályú elismerő nyilatkozattal elismerte, vagy az, akit a bíróság a gyermek apjának nyilvánított. A bírósági mérlegeléséhez a következő szempontok szükségesek: az apa az a férfi, aki az anyával a fogantatási időn belül életközösségre utaló körülmények között huzamosabb időn át együtt élt,⁷⁶ vagy az anyával a fogantatási időszak alatt huzamosabb ideig nemi kapcsolatban volt, vagy az anyával a fogantatási időszak alatt nemileg egyszer vagy többször érintkezett, és a körülményekből az derült ki, hogy a gyermek e nemi érintkezésből származik.⁷⁷

Az említett esetekben a gyermek apjának és apja rokonságának teljes jogú rokona lett, és minden szempontból azokkal a jogokkal bír és kötelességek terhelik, mint a házasságból született gyermeket. Amennyibenapai elismerés nem történt, vagy bírósági ítélet az apaságot nem rendezte, akkor az a férfi, akivel a nő nemileg érintkezett,

tartásra kötelezett, de egyéb családi jogi jogviszony a biológiai apa és a gyermek között nem állt fenn.⁷⁸

A gyermek jogállásának tisztázása érdekében a jogszabály kijelenti, hogy a házasságon kívül született gyermek anyjának és apjának rokonságával is teljes kapcsolatban áll, és jogai és kötelezettségei egyeznek a házasságból született gyermekével. Ennek az erkölcsi értékén kívül az is jelentősége, hogy a tartási kötelezettségek megállapítása és az öröklés szempontjából is lényeges. Az öröklés kölcsönös, tehát nemcsak a házasságon kívül született gyermek örököl apja és rokonsága után, hanem azok is a gyermek után. Ugyanakkor Szladits Károly például nem támogatta az öröklés kölcsönösségét, arra hivatkozva, hogy az méltánytalan lenne az apa törvényes családjával szemben.⁷⁹ „A törvényjavaslat rendelkezései folytán a házasságon kívül született gyermek és atyja közt erkölcsi vonatkozásban is ugyanaz a kapcsolat létesül, amely a házasságból született gyermek és atyja közt fennáll. E kapcsolat folytán a házasságból született gyermek is köteles atyja iránt tisztelettel viselkedni, atyja pedig erkölcsileg is felelős gyermeke sorsáért.”⁸⁰

A törvényesítés szempontjából ez a jogszabály is két lehetőséget biztosít: az egyik a szülők utólagos házassága, a másik az államfői kegyelem. Amennyiben a szülők utólagosan házasságot kötöttek, és az apa a házasságkötést megelőző eljárásban nem jelentette ki előzetesen, hogy a gyermek nem tőle származik, akkor a házasságkötéssel a gyermek születésére visszamenőleg úgy kell tekinteni, mintha e házasságból született volna. Ez a lehetőség nem érintette a vérfertőzésből és egyenes ági sógorságból származó gyermekeket, és az anyának csak a férjétől származó gyermekeire vonatkozott.⁸¹

Az államfői kegyelemmel történő törvényesítés lehetőségét a törvény megszüntette.⁸²

Az anyakönyvbe tilos volt olyan adatot bejegyezni, amely a gyermek házasságon kívüli vagy házasságból származására utalt.⁸³ A gyermek apja nevének bejegyzése kapcsán a következő szabályokat határozta meg: a gyermek a születési anyakönyvben apjának bejegyzett személy nevét viselte, ameddig az nincs megállapítva, addig az anya vezetéknévét viselte. Amennyiben az anya férjzett volt, akkor a gyermek nem az anya férjének nevét viselte, hanem az anya leánykori vezetéknévét. A törvényjavaslat elsődlegesen azt vetette fel, hogy a gyermek 3. életévéig a biológiai apát nem lehetett bejegyezni, helyette fiktív apát, képzelt személyt kellett bejegyezni az anyakönyvbe, és ez a név az anya legközelebbi anyai ági férfi fölmenőjének vezetékeve kellett volna, hogy legyen. Szladits szerint ez két okból nem lett volna helyes: egyrészt az anyakönyv meghamisításához vezethetett volna, amely a közhitelességet kérdőjelezte volna meg, másrészt pedig azt a látszatot kelthette volna, mintha a gyermeket titkolni kellett volna. Szladits ezt „atyahelyettes” rendelkezésével látta feloldhatónak, de végül a jogszabályba ez a javaslat nem került be.⁸⁴

A gyermek elhelyezése tekintetében a törvény úgy rendelkezett, hogy amennyiben a házasságon kívül született gyermek szülei nem éltek együtt, akkor a gyámhatóság határozta meg azt, hogy kinél helyezte el a gyermeket.

A lányokat és a 7 évnél fiatalabb fiút az anyánál helyezték el, míg a 7 évesnél idősebb fiút az apánál. Alapvetően a szülői hatalmat a gyermek felett az anya gyakorolja, az apa csak akkor, ha a gyermek nagykorú, és nála helyezte el a gyámhatóság.⁸⁵

Az eltartási kötelezettség tekintetében a jogszabály le- szögezi, hogy a tartást elsősorban pénzben kell teljesíteni, úgy, ahogyan a házasságból született gyermek esetében, kivéve, ha a gyermek és a biológiai apja egy háztartás- ban élnek, ekkor a tartást természetben kellett szolgáltat- ni. A törvény megszüntette a Mtj. azon szabályát, hogy a tartás mértékének az anya vagyoni körülményeihez kellett igazodni. E helyett a tartás mértékét az apa vagyoni kö- rülményeihez igazította, ezzel igazságosabb és méltányo- sabb körülményeket teremtve a gyermek számára. Ugyan- csak megszünteti azt a régebbi szabályozást, hogy a tartás a gyermeket csak 16 éves koráig illette meg, mivel jogál- lását a házasságból született gyermekével tette egyenlővé. Ez az idő tehát kiterjedhetett a gyermek 20. életévének be- töltéséig, kivéve, ha hamarabb eléri a keresőképes kort.⁸⁶

5. Zárógondolatok

A 20. század eleji és közepi jogi gondolkodás szinte azo- nosan fogalmazta meg aggályait azon gyermekek sorsával kapcsolatban, akik nem törvényes kapcsolatból származ- tak. Az 1928. évi Mtj. még a 19. század végi jogi szabályo- zás talaján állt, de mégis korához képest modern gondol- kodással ismerte fel azt a tényt, hogy nem helyes jogi úton megbélyegezni egy személyt olyan tettért, amelyet nem ő, hanem a szülei követtek el, és ezáltal ártatlanul olyan helyzetbe hozni őt, amely hátrányára szolgált. Ugyan a Mtj. még nem adott teljes elégtételt a házasságon kívüli gyermek számára, de nagyban javított helyzetén. A vég- ső és sikerebb megoldást az 1946. évi XXIX. törvény adta, amely teljes egészében szakított a megkülönböz- tetésen alapuló jogalkotással, és kiegyenlítette a házasságon kívüli gyermek jogait, azonos helyzetbe hozva őt – jogi szempontból és erkölcsi szempontból is– a házasságból született gyermekkel. Szladits Károly így nyilatkozott az 1946-os törvényről: „a javaslat korszakos jelentőségű ha- ladást jelent és mindenek felett jogászilag olyan kiváló alkotás, amelyre a fiatal magyar demokrácia méltán büsz- ke lehet.”⁸⁷ Ha nem is teljes egészében érthetünk ma már egyet Szladitscsal, de az kétségtelen, hogy mind az 1928- as, mind az 1946-os jogszabály kora vívmányának tekint- hető, figyelemreméltó megoldás.

KASUBA, RÓBERT ISTVÁN

Rechtsstatus eines unehelichen Kindes: Vorschriften am Anfang des 20. Jahrhunderts

(Zusammenfassung)

Im Laufe der Geschichte war es von großer Bedeutung, dass das Kind legal sein sollte, d. h. aus der Rechtsbe- ziehung zwischen einem Mann und einer Frau abgelei- tet ist. Das ungarische Privatrecht verhängte Sanktionen gegen das uneheliche Kind, ohne tatsächlich seine eigene Herkunft beeinflussen zu können. Sein Leben war in er- heblichem Nachteil, weil er keine Beziehung zu seinem biologischen Vater gehabt haben konnte, konnte den Familiennamen seines Vaters nicht verwenden, er hatte keine Verwandtschaft zwischen ihm und der Familie sei- nes Vaters und der Familie seines Vaters, und er konnte nicht der Erbe seines Vaters sein. Darüber hinaus wirk- ten sich auch alle Verpflichtungen, wie z. B. Unterhalt, die den leiblichen Vater belasteten, negativ auf das Kind und seine Mutter aus. Ende des 19. Jahrhunderts begann der Prozess der Schaffung des ersten ungarischen Privat- rechtsgesetzbuches, das das Schicksal des unehelichen Kindes beruhigt hätte. Erstens, indem man den Begriff „illegal“ bricht und stattdessen den Begriff „andere als die

Ehe“ verwendet. Der biologische Vater erlangte mit der Annahme des Gesetzes mehr Rechte, er hatte ein größeres Mitspracherecht am Schicksal seines Kindes, des Kindes, wenn nicht zuletzt, könnte er der Erbe des Vaters sein. Die endgültige Lösung wurde durch die politischen und sozialen Veränderungen nach dem Zweiten Weltkrieg, die das Ergebnis der Verabschiedung des Gesetzes XXIX von 1946. Durch die Gesetzgebung wurde die Prüfung der Herkunftsfrage, d. h. das Kind hatte gleiche Rechte, unab- hängig davon, ob sie aus oder außerhalb der Ehe geboren wurden, vollständig abgeschafft. Eine spätere Ehe wurde für die Legalisierung des Kindes beibehalten. In meiner Arbeit stelle ich den Prozess dar, durch den die ungarische Rechtsprechung von der seit Jahrhunderten propagierten Rechtsstellung herrührte, bis hin zu den Gesetzen, die durch modernes Rechtsdenken geschaffen wurden, wo- durch die diskriminierende Regelung zwischen aus der Ehe geborenen Kindern und Kindern außerhalb der Ehe abgeschafft wurde.

KASUBA, RÓBERT ISTVÁN

Legal status of an illegitimate child: regulations at the beginning of the 20th century

(Abstract)

Throughout history, it was of great importance that a child should be legitimate, that is, from a legal relationship between a man and a woman. Hungarian private law imposed sanctions on the illegitimate child without any influence on his or her own origin. He began his life with a significant handicap because he could not have a relationship with his biological father, he could not use his father's family name, he could not have a family relationship with his father and his father's family, and he could not be his father's heir. In addition, all the obligations imposed on the biological father, such as maintenance, also adversely affected both the child and his mother. At the end of the 19th century, the process of drafting the first Hungarian private law code began, which would have reassuringly settled the fate of the illegitimate child. First, by abandoning the adjective 'illegitimate'

and replacing it with the term 'non-marital'. The biological father obtained more rights with the adoption of the bill, he had a greater say in the fate of his child, and the child could inherit, if last but not least, his father's property. The final solution was enforced by political and social changes after World War II, which happened with the creation of Act XXIX of 1946. The law completely abolished the examination of the issue of origin, that is, the child had equal rights, whether born in or out of marriage. In order to legitimize the child, there was a subsequent marriage. In my work, I present the process through which Hungarian jurisprudence came from the legal position taken for centuries, to the legislation created as an achievement of modern legal thinking, which abolished the discriminatory regulation between a marital and a non-marital child.

Jegyzetek

- ¹ Vö. TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, 1981. Gondolat, 140–141. p.
- ² Vö. LAKY Dezső: *A törvénytelen gyermekek Budapesten*. (Statistikai Közlemények 62/4.) Budapest, [1930] Budapest Főváros Házinyomdája, 5. p.
- ³ Charles J. Staniland metszete. Wellcome Collection. <https://wellcome-collection.org/works/jgqkntr>.
- ⁴ KOLOSVÁRI Sándor – OVÁRI Kelemen (ford.): *Werbőczy István Hármaskönyve*. Budapest, 1897. Franklin Társulat, 191. p.
- ⁵ HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*. Szeged, 2010. JATEPress, 8. p.
- ⁶ *Hármaskönyv* I. rész 108. cím: „Hogy a vérrokonok között a rokonság nem tudása a gyermekek törvényességét, tudása pedig azok törvénytelenességét hozza magával.
Innen következik, hogy a vérrokonság nem tudása mindkét szülő ingatlan jószágainak öröklésére nézve a magzatok törvényességét, annak tudása pedig az említett öröklésre nézve a magzatok törvénytelenességét okozza és eredményezi.
1. § S a törvényes fiúk és más törvényes örökös sérelmére s akarata ellenére azokat (mint előbb mondtam) sem a pápa, sem fejedelmünk nem törvényesítheti, hacsak abban az esetben nem, mikor az utódlás, fiuk vagy atyafiak hiányában, egyenesen fejedelmünkre néz: mert ebben az esetben a fejedelem ama fekvő jószágok és birtokjogok felől tetszése szerint, bárki számára és akármilyen módon, szabadon rendelkezhetik.”
- ⁷ Vö. DENZINGER, Heinrich – HÜNERMAN, Peter: *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Budapest, 2004. Szent István Társulat, 421–424. p.
- ⁸ BÁNK József: *Kánoni jog*. (II. kötet). Budapest, 1963. Szent István Társulat, 249. p.
- ⁹ Törvénytelen születésű, egyes esetekben ismeretlen apától és olyan anyától származó, aki prostituáltként élt.
- ¹⁰ Vö. SIPOS István – GÁLÓS László: *A katolikus házasságjog rendszere*. Budapest, 1961. Szent István Társulat, 541. p. (Az 1918. évi *Codex Iuris Canonici*t magyarázza) Lásd még BÁNK 1963. 250–251. p.
- ¹¹ Vö. *Magyar Katolikus Egyház Egységes Anyakönyvezési Szabályzata*. Budapest, 1988. Szent István Társulat.
- ¹² FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, 2011. Nemzeti Tankönyvkiadó, 224. p.; MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog*. Szeged, 2001. Diligens Bt., 140. p.
- ¹³ „A törvénytelen gyermekek következő neveit szokták megkülönböztetni: természetes, fattyú, házasságtörési, vérfertőzött, kárhuzatos és szentségtörési gyermekek. Természeteseknek (proles naturalis) nevezetnek azon törvénytelen gyermekek, kik u. n. tisztességes leánytól, vagy özvegy nőtől származnak. Fattyú gyermekek (pr. spuriae, v. vulgo quaesitae) azok, kiknek anyja kéjhölgy. A házasságtörésieket (parázna-fattyú, pr. adulterinae) férjes nő, a vérfertőzöttet (atyafi fattyú, pr. incestuosae) a nemzével közeli oldalrokonságban vagy sógorságban levő, a kárhuzatosat (hallatlan fattyú pr. nefandae) pedig a leány atyjával való közösülése folytán hozza létre. Míg végre szentségtörésinek (szentségtelen fattyú, pr. sacrilegae) azt a gyermeket mondjuk, kinek atya oly pap, kit az egyház törvényei nótlenségre köteleznek.” HERCZEGH Mihály: *Magyar családi és öröklési jog*. Budapest, 1885. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 55. p.
- ¹⁴ *Codex Iuris Canonici* (1918) Can 1363. § 1. In Seminarium ab Ordinario ne admittantur, nisi filii legitimi quorum in dolo et voluntas sperm afferant eos cum fructu ecclesiasticis ministeriis perpetuo inseruituros.
- ¹⁵ *Codex Iuris Canonici* (1918) Can 984. 1. Illegitimi, sive illegitimitas sit publica sive occulta, nisi fuerint legitimi vel vota sollemniter professi.
- ¹⁶ *Codex Iuris Canonici* (1918.) Can. 984. § 3. Dispensatio generalis ad ordinem valet pro ordinibus quoque maioribus; et dispensatus potest obtinere beneficia non consistorialia etiam curata, sed renuntiare nequit S. R. E. Cardinalis, Episcopus, Abbas vel Praeulatus nullius, Superior maior in religione clericali exempta.
- ¹⁷ VLADÁR Gábor (szerk.): *Magyarország hatályos törvényei*. (III. kötet) Budapest, 1944. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 651. p.
- ¹⁸ Uo. 659–660. p.
- ¹⁹ ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényében*. Budapest, 1902. Franklin Társulat, 982. p.
- ²⁰ A gyermek az anya vezetéknévét viseli, az anya állampolgárságát és községi illetékességét, valamint vallását követi, és a teljes korú anyja a gyermek gyámja is.
- ²¹ „A törvénytelen gyermek gyámsága törvény szerint csupán a teljeskorú anyát illeti. Kiskorú anyja törvénytelen gyermeke részére a gyámhatóság rendel gyámot, ha azonban az anyja teljeskorúvá lesz, a törvényes és természetes gyámság őt illeti.” 1877. évi XX. tc. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. 39. §
- ²² „A törvénytelen gyermeknek természetes atya által való elismerése csak akkor jegyezhető a születési anyakönyvbe, ha ezen elismerést maga a természetes atya az anyakönyvvezető előtt személyesen jelenti ki, vagy ha az elismerés közokiratba van foglalva.” 1894. évi XXXIII. tc. az állami anyakönyvekről. 41. §

- ²³ ZLINSZKY 1902. 967. p.
- ²⁴ Uo. 969. p.
- ²⁵ HERCZEGH 1885. 58. p.
- ²⁶ MENYHÁRT Gáspár: Atyasági kereset s a törvénytelen gyermektartása. *Jogtudományi Közöny, 1893. 47. sz. 371. p.*
- ²⁷ „A vagyontalan kiskorúakat első sorban az atya, ha ez erre magában nem képes, vele együtt az anya, ha atya nincs vagy arra teljesen képtelen, az anya, végre a nagyszülők tartoznak eltartani és neveltetni. A törvénytelen gyermekek tartását és nevelését tárgyazó kötelezettségre nézve a fennálló jogszabályok érintetlenül hagyatnak s e kötelezettség iránt, ha az vitássá válik, a bíróságok határoznak. Az anya azonban addig is, míg a tartási és nevelési kötelezettségre nézve a bíróságok határoznak, a törvénytelen gyermeket tartani és neveltetni köteles.” 1877. évi XX. tc. 11. §
- ²⁸ RAFFAY Ferenc: *A magyar magánjog kézikönyve*. (I. kötet) Győr, 1909. Pannónia Könyvnyomda és Könyvkiadóhivatal, 525. p.; HERCZEGH 1885. 60. p.
- ²⁹ ZLINSZKY 1902. 1071. p.
- ³⁰ RAFFAY 1909. I. k. 528. p.
- ³¹ Uo. 527. p.
- ³² Uo. 417. p.
- ³³ HERCZEGH 1885. 58. p.
- ³⁴ Vö. SZLADITS Károly: A törvénytelen gyermek öröklési joga bírói gyakorlatunkban. *Jogtudományi Közöny, 1915. 5. sz. 530. p.*
- ³⁵ MENYHÁRT Gáspár: A törvénytelen gyermekek törvényes örökösödéséről magyar jog szerint. *Jogtudományi Közöny, 1893. 35. sz. 273. p.*
- ³⁶ „A jobbágynak minden ősi javaiban, s végrendelet nélkül hátrahagyott szerzeményeikben törvényes házasságból származott fiú és leány maradékaik; oly világos megjegyzéssel azonban, hogy mind az, mit a mind két nemű magzatok kiházasításukkor vagy azután is szüleiéktől kaptak, osztálybeli részükbe tudassék be – teljesen egyenlő mértékben örökösödnek, – s minden e részben eddig fenállott ellenkező szokások, szőlőhegyi vagy más helybeli szabályok, ezennel jövőre megsemmisítetnek.” 1840. évi VIII. tc. a jobbágynak örökösödéséről. 2. §
- ³⁷ Lásd a Kúria 1906. november 9-i teljes ülésén hozott 79. sz. döntvény. Hivatkozva: SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog. Öröklési jog*. Budapest, 1939. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 63. p.
- ³⁸ Uo.
- ³⁹ Uo. Itt hivatkozva: 2553/1913. Lásd SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog*. II. k. Budapest, 1935. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 744. p.
- ⁴⁰ 3291/1901. sz. ítélet. Hivatkozva: SZLADITS (szerk.) 1939. 63. p.
- ⁴¹ RAFFAY Ferenc: *A magyar magánjog kézikönyve*. (II. kötet) Győr, 1909. Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 531. p.
- ⁴² Uo. 521. p.
- ⁴³ Uo. 523. p.
- ⁴⁴ Uo. 522. p.
- ⁴⁵ Az adatokat a mezőhegyesi Szent György Plébánia Kereszteltek Anyakönyvének IV. és V. kötetének 1928-tól 1945-ig terjedő időszakában bejegyzett anyakönyvi adatokból gyűjtöttem. Az anyakönyvek a plébánia irattárában megtalálhatóak.
- ⁴⁶ *Indokolás a polgári törvénykönyv törvényjavaslatához* (I. kötet). Budapest, 1914. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, (továbbiakban *Indokolás 1914.*) 158. p.
- ⁴⁷ *Magyarország Magánjogi Törvénykönyve*. Budapest, 1928. Magyar Királyi Igazságügyminisztérium, k. n. (továbbiakban *Mtj.*) 67. p.
- ⁴⁸ BLAU György: A magánjogi kódexjavaslat társadalompolitikájáról. (II.) *Jogtudományi Közöny, 1933. 1. sz. 6. p.*
- ⁴⁹ *Mtj.* 1928. 68. p.
- ⁵⁰ Ezen azt kell érteni, hogy az ilyen foglalkozást űző nő gondoskodik arról, hogy a nem érintkezésből ne származhassék gyermek.
- ⁵¹ *Indokolás 1914.* 160. p.
- ⁵² Ez egy szerződés jellegű okirat volt.
- ⁵³ SÁNDOR József: A nem házassági gyermek helyzetének szabályozása a Ptk. javaslatában. *Jogtudományi Közöny, 1917. 20. sz. 187. p.*
- ⁵⁴ GOLD Simon: Törvénytelen gyermek elismerése. *Jogtudományi Közöny, 1929. 23. sz. 222. p.*
- ⁵⁵ BGB §. 1589. „Personen, deren eine von der anderen abstammt, sind in gerader Linie verwandt. Personen, die nicht in gerader Linie verwandt sind, aber von derselben dritten Person abstammen, sind in der Seitenlinie verwandt. Der Grad der Verwandtschaft bestimmt sich nach der Zahl der sie vermittelnden Geburten.
Ein uneheliches Kind und dessen Vater gelten nicht als verwandt.“
- ⁵⁶ MÁRKUS Dezső: A házasságon kívüli gyermek joga. *Jogtudományi Közöny, 1898. 11. sz. 83. p.*
- ⁵⁷ *Mtj.* 1928. 69. p.
- ⁵⁸ INDOKOLÁS 1914. 163. p.
- ⁵⁹ *Mtj.* 1928. 248. §
- ⁶⁰ Uo. 251–252. §
- ⁶¹ Uo. 257. §
- ⁶² *Hármaskönyv* I. rész 108. cím.
- ⁶³ *Mtj.* 192. §
- ⁶⁴ Lásd 1868. évi LIV. tc. a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában. 22. §.
- ⁶⁵ MÁRKUS Dezső (ford.): *Az osztrák általános polgári törvénykönyv mai érvényében*. Budapest, 1904. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 29. p.
- ⁶⁶ *Mtj.* 1928. 53. p.
- ⁶⁷ MÁRKUS 1904. 30. p. 162. §. „A házasságon kívül születés a gyermeknek sem polgári becsületében, sem élömenetében rövidséget nem okozhat. E végre nem szükségeltetik a fejedelemnek különös kegye, melynél fogva a gyermek törvényesnek nyilváníttatik. Ezt csak a szülék kérhetik, ha a gyermeket állási előnyökben vagy a szabadon örökölhető vagyonhozi jogban, mint törvényest kívánják részesíteni. A család többi tagjai irányában e kedvezésnek semmi foganata nincsen.”
- ⁶⁸ *Mtj.* 1928. 55–56. p.
- ⁶⁹ A m. kir. igazságügyminiszternek 3546. szám alatt az összes megyei és városi árvaszékekhez intézett körrendelete, a kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1884. 90–94. p.
- ⁷⁰ *Summa Theologiae*. Suppl. 3ae p. Qu. LXVIII. Art. 3.
- ⁷¹ Vö. PAP Tibor: *Magyar családjog*. Budapest, 1979. Tankönyvkiadó, 223–224. p.
- ⁷² NIZSALOVSZKY Endre: A házasságon kívüli gyermek jogállása és az erkölcs. *Jogtudományi Közöny, 1947. 3–4. sz. 51. p.*
- ⁷³ Vö. 1946. évi XXIX. tc. *indokolása a házasságon kívül született gyermek jogállásáról*. A 2. §-hoz.
- ⁷⁴ Pater is est quem iustae nuptiae demonstrant nisi evidentibus argumentis contrarium probetur.
- ⁷⁵ 1946. évi XXIX. tc. *indokolása a házasságon kívül született gyermek jogállásáról*. A 3. §-hoz.
- ⁷⁶ Ezt neveznénk ma élettársi életközösségnek.
- ⁷⁷ SZLADITS Károly: A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló törvényjavaslat. *Jogtudományi Közöny, 1946. 15–16. sz. 209. p.*
- ⁷⁸ Uo. 210. p.
- ⁷⁹ Uo. 211. p.
- ⁸⁰ 1946. évi XXIX. tc. *indokolása a házasságon kívül született gyermek jogállásáról*. A 19. §-hoz.
- ⁸¹ Uo. A 20. §-hoz.
- ⁸² Vö. PETRIK Ferenc (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. I. k. Budapest, 1988. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 452. p. A szerző leírja, hogy az 1929–1938 közötti időszakban az államfői kegyelemmel törvényesített gyermekek száma a 100-at sem érte el évente, így az 1946. évi XXIX. tc., a logikát követve, mint nem használt jogintézményt vezette ki a törvényesítésnek ezt a formáját.
- ⁸³ BECK Salamon: A házassági rendelet távolabbi kihatásai. *Jogtudományi Közöny, 1946. 7–8. sz. 110. p.*
- ⁸⁴ SZLADITS 1946. 210–211. p.
- ⁸⁵ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 10.470. M. E. számú rendelete egyes személyi és családi jogi rendelkezésekről. *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1946/1–6. 921. p.
- ⁸⁶ Uo. 920. p.
- ⁸⁷ SZLADITS 1946. 212. p.

